
Univerzita Karlova je dědičkou obou „sesterských“ univerzit. V dobrém i zlém

Univerzita Karlova je dědičkou obou „sesterských“ univerzit. V dobrém i zlém

28. 2. 2012; autor: prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc.; rubrika: i-Forum informuje

U příležitosti 130. výročí rozdělení pražské (Karlo-Ferdinandovy) univerzity v roce 1882 na českou a německou přinášíme příspěvek, jehož autorem je prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., z Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd UK. V úterý 28. února od 16:00 se k tématu koná [veřejná přednáška](#) v Zelené posluchárně Rektorátu Univerzity Karlovy.

Vývoj jazykově smíšené česko-německé pražské univerzity měl od konce 60. let 19. století jednoznačně „počešťující“ charakter: nejen že stále více učitelů přednášelo česky, především však do poslucháren přicházelo stále více studentů s mateřskou řečí češtinou. Dosud jednoznačně německý charakter univerzity se velmi rychle měnil. Za těchto okolností se německá část profesorského sboru (mnozí profesori byli předními reprezentanty zemské, nebo dokonce říšské politiky) začala obávat počeštění univerzity, a navrhovala proto založení nové univerzity s českým vyučovacím jazykem nebo posléze alespoň rozdělení stávající univerzity na českou a německou. V politickém životě 70. let šlo o významné politikum s velkým prestižním dosahem zejména pro rychle sílící český politický národ.

Jednání nakonec vyústila v císařské rozhodnutí z 11. dubna 1881 s platností od zimního semestru 1882, že se pražská univerzita rozdělí na dvě „sesterské“, jazykově odlišné části. Prvým českým rektorem se stal historik Václav V. Tomek, prvním německým rektorem profesor chirurgie Ewald Hering. Zřízení zemských, jazykově diferencovaných vysokých škol nebylo v rámci rakouské části Rakousko-Uherska záležitostí výjimečnou. Stačí připomenout haličské univerzity. Výjimečné ale nebylo ani nacionálně politické napětí, které bylo s takovým reformním krokem spojeno. Situace v Praze byla o to komplikovanější, že město právě v době zahájení práce nových sesterských univerzit (v říjnu 1882 zahájily činnost česká filozofická a právnická, o rok později lékařská fakulta) nejen reálně bylo, ale také se oficiálně proklamovalo jako metropole jazykově českého politického národa.

Česká univerzita se ihned stala jeho intelektuálně politickou centrálou. Německá univerzita se ocitla v postavení intelektuálního i politického reprezentanta bohaté a vlivné, nicméně relativně i absolutně slábnoucí německé (německo-židovské) menšiny v moři jazykově českého obyvatelstva pražské aglomerace.

Hlavním problémem německé akademické obce přitom byla izolace německé menšiny v Praze. Absolutní většina německých pedagogů neuměla česky a tuto řeč se ani nehodlala učit. Je symptomatické, že teprve r. 1906 byl na Německé univerzitě ustanoven první lektor češtiny. Poměrně dlouho trvalo i na České univerzitě, než byla založena katedra germanistiky. Obě učené komunity navzájem prakticky nekomunikovaly. S trochou nadsázky se dá říci, že nebyť mezinárodních konferencí, neměli by profesori obou univerzit šanci alespoň se potkat. Dokonce i divadelní a koncertní představení byla tehdy v Praze národně diferencována. Pro českou stranu byla tato nepřírozená situace snáze zvládnutelná, protože pražská aglomerace i její zázemí byly dalekosáhle čechizovány. Na německé straně však takový vývoj vedl ke vzniku pocitu života v „obležené pevnosti“.

Univerzita byla roku 1882 rozdělena na principu opce: každý profesor musel definovat, pro kterou z obou univerzit se rozhodne, a s ním pak na ni přešlo i jeho pracoviště se vším vybavením a zázemím. Nebylo to snadné rozhodování: opce pro tu nebo onu univerzitu byla v rámci profesorského sboru vnímána jako politický krok, či dokonce demonstrace. Výsledkem dělení bylo, že na Německé univerzitě zůstala většina dosavadních profesorů a s nimi byly německým fakultám ponechány i jejich ústavy, semináře, kliniky, sbírky a knihovny. Německé univerzitě připadl dokonce i vzácný univerzitní archiv. Jedinou institucí, která zůstala společná, byla univerzitní knihovna.

Česká univerzita z těchto důvodů začínala do velké míry „na zelené louce“: Musela na ní být vytvořena řada nových pracovišť, která byla svěřena mladým, dosud jen na úrovni „soukromých docentů“ působícím profesorům. Řada českých profesorů (exemplárně Tomáš G. Masaryk působící zatím ve Vídni) přišla do Prahy ze zahraničí. Právě s ohledem na poněkud provizorní charakter prvních akademických let České univerzity zůstala část českých studentů na Německé univerzitě: chtěli dostudovat v lepších podmínkách a u profesorů, u nichž již dříve skládali zkoušky, praktikovali nebo působili jako studentské pomocné síly. K úplnému nacionálnímu rozdělení studentstva tak došlo až asi v polovině 80. let. Nerozdělena jako součást Německé univerzity pak z církevně politických důvodů zůstala až do poloviny 90. let teologická fakulta.

Jestliže celá univerzita měla před rozdělením něco přes 3000 posluchačů, přešlo jich na Německou univerzitu jen 1368 (z toho bylo 280 studentů nerozdělené teologické fakulty s více než 80 % českých studentů). Poměr počtu studentstva „světských“ fakult v polovině 80. let dosáhl zhruba 1100 na Německé proti 1700 na České univerzitě. Množství studentů

na české univerzitě pak rychle a podstatně rostlo. Před první světovou válkou měla Německá univerzita již jen asi 40 % počtu posluchačů (od r. 1897 na obou univerzitách již i prvých studentek) české univerzity. Stav profesorských sborů obou univerzit byly přitom trvale vyrovnané.

Počáteční problémy s prostory, vybavením seminářů, laboratoří a klinik České univerzity se časem obrátily v její prospěch: I když úhrn finančních prostředků pravidelného rozpočtu i mimořádných dotací obou (z pohledu dnešní UK „malinkých“) univerzit byl v podstatě shodný (na počátku 20. století okolo 1 milionu rakouských korun ročně), nutnost vybudovat a vybavit novou univerzitní infrastrukturu na České univerzitě vyústila ve větší modernost jejího vybavení. Na počátku 20. století, v době, kdy rychle rostoucí Česká univerzita dosáhla všestranného rozmachu, tak již fundus budov i zařízení Německé univerzity, pocházejících ze 70. a 80. let, morálně i fyzicky zestárl a nebyly prostředky na jeho zásadní obnovu.

Německá univerzita měla v řadě oborů skutečně evropskou úroveň, nebyla však schopna trvale udržet své nejlepší profesory (Albert Einstein budiž příkladem). Německá (pro mnohé říšskoněmecké vědce ovšem spíše německo-židovská) Praha byla pohodlné a moderní město nemalých kulturních možností, ideálem většiny německých profesorů však zůstávalo povolání do Vídně nebo na velké říšskoněmecké univerzity – do Lipska nebo do Berlína. Oproti tomu pro Čechy byla pražská profesura prestižním vrcholem vědecké i společenské kariéry. Česká – od počátku 20. let dle zákona již bez všech přívlastků – „Univerzita Karlova“ pak kontinuálně rostla. Počátkem 30. let překročila tehdejší hranici „masovosti“: 10 000 studentů. Potvrzovala svoji pozici nejvýznamnější nejen vědecké a školské, ale širě i kulturní instituce a centra českého národa.

Německá, do počátku 30. let z asi jedné třetiny v profesorském sboru i ve studentstvu židovská, univerzita patřila k živým a úspěšným intelektuálním centrům střední Evropy. Její rychlá nacifikace, vyhnání židovských a demokratických učitelů i studentů a poté i skutečnost, že nacisté roku 1939 zavřeli české vysoké školy a terorizovali českou akademickou obec, měly však za následek zrušení této vysoké školy v roce 1945. Univerzita Karlova si ovšem dnes dobře uvědomuje, že je nutně v dobrém i zlém dědičkou obou „sesterských“ univerzit v období 1882–1945.

Text vyšel na internetových stránkách [Fakulty sociálních věd UK](#) .